

İstanbul Gümrük Defterine Göre Karadeniz Köle Ticareti (1606-1607)

Black Sea Slave Trade According to İstanbul Customs Register (1606- 1607)

Zübeyde Güneş Yağcı¹

Özet

Osmanlı Devlet'inde köle konusunu çalışmak için öncelikle arşiv kaynakları arasında yer alan gümrük defterlerini ele almak ve incelemek gerekmektedir. Bu defterler sayesinde imparatorluk sınırları içerisinde giren köleleri, en azından kayıtlı olan köleleri tespit etmek mümkün olabilecektir. Çünkü Osmanlı Devleti, kölelerden gümrüklerde pençik resmi adı altında bir vergi alıyordu. Her bir köleden alınan bu verginin bize köle sayısını tanımlamamızda yardımcı olacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bende buradan hareketle Pençik resmi veya vergisi hakkında bilgi verdikten sonra Osmanlı Devletinde en önemli köle pazarlarından birinin bulunduğu başkent İstanbul'un 1606- 1607 tarihli gümrük defterini ele alarak bu sayede Karadeniz limanlarından İstanbul'a gelen kölelerin bir analizini yapmak amacındayım. Çalışma gümrük defterinin verdiği bilgiler dâhilinde sınırlandırılacaktır.

Anahtar kelimeler: İstanbul gümrük Defteri - Köle ticareti - Karadeniz.

Abstract

It is necessary to examine the customs registers that are among the archive resources in order to investigate the issue of slavery in the Ottoman Empire. With the help of these registers, it will be possible to identify the slaves that were in the borders of the empire, at least the ones that were registered. The Ottoman Empire was collecting a tax called the pençik (pendjik) resmi from the slave merchant (esirdji) or slave ownership. It is impossible not to take this tax collected from each of the slaves into consideration while defining the number of slaves in the Empire. Starting from this point, I inform the reader about the pençik tax, and then I would like to analyze the slaves that arrived at Istanbul through Black Sea ports by examining the customs register dated 1606-1607 for Istanbul, which was one of the most important slave markets in the Ottoman period. This study will be limited to the information, taken from the customs register.

Keywords: İstanbul Customs Register - Slave Trade - Black Sea.

Osmanlı Devlet'inde köle konusunu çalışmak için öncelikle arşiv kaynakları arasında yer alan gümrük defterlerini ele almak ve incelemek gerekmektedir. Bu defterler sayesinde imparatorluk sınırları içerisindeki kayıtlı olan köleleri tespit etmek mümkün olabilecektir. Çünkü Osmanlı Devleti, kölelerden gümrüklerde pençik resmi adı altında bir vergi alıyordu. Her bir köleden alınan bu vergi sayesinde köle sayısını tespit edebilmemiz mümkün

¹ Doç. Dr; Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü – Balıkesir.

olabilecektir. Buradan hareketle Peñçik resmi (veya vergisi) hakkında bilgi verdikten sonra Osmanlı Devleti'nde en önemli köle pazarlarından birinin bulunduğu başkent İstanbul'un 1606- 1607 tarihli gümrük defterini ele alarak bu sayede Karadeniz limanlarından İstanbul'a gelen kölelerin bir analizini yapmak amaçlanmıştır. Çalışma gümrük defterinin verdiği bilgiler dâhilinde sınırlandırılacaktır. Çalışmaya temel teşkil eden İstanbul gümrük defteri (Miladi) 1606- 1607 yıllarını kapsamakla birlikte defterin tam olarak bitiş tarihi Kasım 1607'dir.

Peñçik kelimesi beşte bir anlamına gelen Farsça kökenli *peñç-i yek* kelimesinden gelmektedir². İlk defa Edirne'nin fethinden sonra tahsil edilmeye başlanan *Peñçik resmi*, dönemin bürokratlarından Rüstem Paşa'nın ganimetin beşte birinin hükümdara ait olması gerektiğini I. Murad'a bildirmesi ve onun da bunu kabul etmesi üzerine uygulamaya konulmuştur. Bu tarih muhtemelen 1363 yılı olmalıdır³. *Peñçik Kanunu*'na göre her beş esirden bir tanesi devlet adına vergi olarak alınmıştır. Kişinin sahip olduğu esir sayısı beşten az olduğunda ise esir başına 25 akçe peñçik vergisi alınmasına karar verilmiştir. Yani bir esirin değeri 125 akçe olarak kabul edilmiştir⁴. Böylece başlayan *Peñçik resmi* uygulaması Osmanlı Devleti'nde köleliğin kaldırıldığı 1857 yılına kadar devam etmiştir⁵.

Osmanlı Devleti'nde iki tane *peñçik kanunnamesi* vardır ve ikisi de II. Bayezid dönemine aittir. Birinci kanunnamenin hazırlandığı tarih tam olarak bilinmemekle birlikte 1510 tarihli ikinci kanunname birinci kanunnameden bahsettiği için daha önceki bir tarihte vazedilmiş olmalıdır. İkinci kanunname İstanbul peñçik emini Muhyiddin'in başvurusu üzerine hazırlanmıştır Muhyiddin'in kanunname hazırlanmasını neden istediği konusunda kaynaklarda açık bir bilgi yoktur. Ancak kanunname metinleri incelendiğinde nedeni konusu açıklığa kavuşmaktadır. Çünkü birinci kanunname, akın ne demek tarif ettikten sonra akınlarda elde edilen esirlerden ne kadar *peñçik oğlanı* alınması gerektiği ve kimlerin bu konuda görevli olduğu üzerinde durmuştur. Hâlbuki ikinci kanunnamenin gümrük için hazırlandığı gümrüğe gelen esirlerin tarifi ve ona göre ne kadar vergi alınacağına tespit edilmesinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla *Peñçik emini* Muhyiddin'in önceki kanunnamede yer almayan konulara açıklık getirilmesi amacıyla bir kanunname talep etmiş olması muhtemeldir. Böylece Osmanlı Devleti'nde İstanbul gümrüğüne gelen kölelerin nasıl tasnif edildiği ve bu tasnife göre ne kadar vergi alındığını görmek mümkündür. Aslında kanunname önceki uygulamaların ayrıntılı bir şekilde tespiti olmalıdır. *Peñçik kanunu* çerçevesinde köleler çeşitli sınıflara ayrılmıştır. Her sınıfın kendine özgü farklı bir ismi ve buna göre tespit edilmiş vergi miktarı vardır. Buna göre; *Şirhor Beççe* meme emen çocuk demektir ve 3 yaşına kadar olan bebekleri ifade etmektedir. *Şirhor Beççeden* alınan vergi miktarı 10 akçeden 30 akçeye kadar olan aralıktadır. 3 ila 8 yaş arası çocuklara *Beççe* adı verilmektedir ki 100 akçe vergi tayin edilmiştir. Bundan sonraki grup *Gulamçedir*. 8 yaşından 12 yaşına kadar olan kişileri ifade etmektedir. *Gulamçeden* 200 akçe vergi alınması öngörülmüştür. Balığ olmuş köle *gulam* olarak tanımlanmakta olup, 250 akçe ile 280 akçe arası bir vergi alınması uygun görülmüştür. *Sakallı* tabir olunan kişilerden 250 akçe ile 270 akçe arası ve *Pir* yani yaşlı olanlardan ise 150 akçeden 250 akçeye kadar vergi alınması kanunnamede yazılmıştır. *Pir* veya *Fertute* denilen köleler yaş sınırı verilme de oldukça yaşlı olmalılar. Vergi miktarı daha önce verdiğimiz

² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s. 766-767.

³ Kavanin-ı Yeniçeriyan ilk peñçik vergisinin alınma tarihini daha erkene Bilecik'in fethine kadar geriye götürmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, Ankara 1943, s. 9; Kölenin Pazar değerinin beşte biri sultana, yani devlete aitti ve önemli bir gelir kaynağı olarak telakki edilmekteydi. Halil İnalcık, "Köle Emeği", *Doğu-Batı, Makaleler II*, Ankara 2008, s. 141.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s. 9.

⁵ EHUD R Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti, 1840-1890*, İstanbul 1994, s. 58.

pirden farklıdır ki, 130 akçe ile 150 akça arasında seyretmektedir. Kanunname yer alan aynı sınıf içerisindeki farklı fiyat aralıkları kölelerin nitelikleri göz önüne alınarak belirlenmiş olmalıdır⁶.

Kadın köleler için kanunname daha kısa tanımlar yapmış. Sadece *Ümm-ü veled* cariyeden ne kadar vergi alındığı açıkça belirtilmiştir. Ümm-ü veled cariyenin vergi oranı 120 akçeden başlamakta ve 150 akçeye kadar çıkmaktadır. Diğer kadın köleler için sadece sınıflarının isimleri yazılarak *emsali mucebince* vergi alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yani *mariye, acuze, duhter* gibi...⁷

Buna göre *duhter* kızlar için kullanılır ve hemen hemen erkek köle olan gulamçenin karşılığıdır. *Duhterek* ise Beççe'nin karşılığı, Şirhor veya Şirhore bütün bebekler için kullanılmaktadır. Yaşlı kadın köleler *acuze* ve *fertute* kelimeleri ile ifade edilmiştir⁸. Mariye ise sakallı olarak tanımlanan erkek kölenin karşılığıdır.

Kanunname kölelerin tasnifini yaparken hastalık, sakatlık gibi unsurları da göz önünde bulundurmıştır. *Bimâre* (hastalıklı), *yek-çeşm* (tek gözülü), *yek-dest* (tek eli), *ma'yûbe* (ayıplı ve kusurlu kadın) gibi tanımlamalarla onları da vergi alınması gereken kişiler olarak belirlemiştir. Bu gibi kölelerde 130 akçe ile 150 akçeye kadar vergi alınmasını şart koşmuştur.

Bu kurallara göre ödenen *Pençik vergisi*, ayrıca köle ticaretine ve kölelere resmiyet kazandırılıyordu. *Pençik resmi* ödendikten sonra köle tüccarına gümrükte *pençik varakası* denilen bir belge veriliyordu. Bu belge olmadan tüccar, Osmanlı sınırları dâhilinde hiçbir yerde köleyi satamıyordu. Elinde *Pençik varakası* bulunmayan tüccar dolaşım esnasında sorunla karşılaşır *pençik vergisini* ödemediğini ispatlayamadığından yeniden vergiyi ödemek durumunda kalabiliyordu⁹. Bu *varaka* sayesinde köle tüccarı pazara getirdiği kölelerin kanuna uygun köleleştirildiğini de ispatlayabiliyordu. Çünkü kanuna aykırı köleleştirilmiş olanların satışı yasaktı. Yasak olan kişiler, hür doğmuş Müslümanlar ve zimmîler ve azat edilen kölelerdi. Eğer bunlar bir şekilde köle tüccarının eline düşmüş ya da herhangi biri tarafından köle olarak istihdam edilmişse yetkililerle başvurarak mahkeme tarafından serbest bırakılıyorlardı. Hatta bunu yapan köle tüccarının (ise) cezalandırıldığı oluyordu¹⁰.

Pençik resmi köle için ödenen tek vergi değildi. Ayrıca esir pazarında *bac-ı bazar* ve *bac-ı ubur* veya *resm-i geçid* (geçiş vergisi) vergilerinin ödenmesi gerekiyordu. Pazardaki her türlü alışverişten alınan *bac-ı bazar* yani pazar vergisi köle alışverişinden de alınıyor ve alıcı ve satıcı tarafından paylaşılıyordu. *Bac-ı bazar* vergisi köleler için genellikle 30 akçe idi.

Ancak bütün bunlardan başka İstanbul esir pazarında ve diğer esir pazarlarında, ipek, kumaş, silah gibi değerli mallar için *dellaliye* denilen bir ücret daha ödeniyordu. Dellal ya da simsar köle gibi değerli malların satılmasına yardımcı olan kişi idi. Gümrük vergisine tabi

⁶ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri II. Bayezid Devri Kanunnameleri*, İstanbul 1990, s. 123-134.

⁷ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, s. 132.

⁸ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986, s. 41.

⁹ Y. Hakan Erdem, *Osmanlı'da Köleliğin Sonu*, İstanbul 2004, s. 35.

¹⁰ Zübeyde Güneş Yağcı, "Osmanlı'da Yasal Olmayan Kölelik ve Köleleştirme Yöntemleri", XVI. Türk Tarih Kongresi (20- 24 Eylül 2010- Ankara) sunulan bildiri.

bütün mallardan alınan bu vergi hem alıcıdan hem de satıcıdan tahsil edilmekte idi. Kefe için dellaliye vergisi 30 akçe ile bac-ı bazar vergisi ile aynıydı¹¹.

Kölelerden alınan bir diğer vergi olan *bac-ı ubur*, *resm-i geçid* ya da diğer adıyla *resm-i köprü* yani geçiş vergisi Kefe’de 1542’de her köle için 27 akça, olarak alınmıştır¹².

(İlginçtir,) kölelerde alınan vergiler içinde *adet-i tezyin* diye bir vergi vardır ki, Kefe’de alınmıştır. *Takı giydirilen ve satmak amacıyla dellal eline verilen esir* diye Kefe Kanunnamesi’nde yer alan ibare muhtemelen kadın köleleri ifade etmiş olmalıdır. *Adet-i tezyin* için 12 akçe vergi bedeli tespit edilmiştir¹³.

Bu çalışmaya esas teşkil eden defter, İstanbul gümrük defteridir. İstanbul, 1453 yılında Osmanlı padişahı II. Mehmed tarafından fethedildikten sonra imparatorluğun ana gümrük bölgesi olarak düzenlenmiştir. Roma ve Bizans dönemine kadar geri götürülebilen bu sistemde gümrük ülkenin sınırında başlamazdı. Gümrük bölgelerinin merkezinde ya önemli bir liman ya da belirli bir ticaret yolunun üzerinde bir sınır karakolu veya idarî bir merkez yer alırdı. İstanbul, ana gümrük bölgesi olması hasebiyle birçok gümrük bölgesinin kuralları İstanbul gümrük bölgesine göre düzenlenmiştir. Mesela Karadeniz’deki gümrük bölgelerinin birçoğu 1482’den itibaren İstanbul gümrük bölgesi kurallarına bağlanmıştır. İstanbul gümrük bölgesi, Avrupa tarafında Karadeniz kıyısındaki Varna’dan başlıyor, Gelibolu yarım adasındaki Kilitdülbahir veya Eceobası’na kadar olan bütün liman ve iskelelerini kapsıyordu. Asya tarafında ise Karadeniz çıkışındaki Yoros’ta başlıyor, Ege bölgesinde yer alan Aydın sancağının güney ucuna kadar devam ediyordu. Karadeniz kıyılarında Varna’dan Sinop’a kadar uzanan sahil şeridi İstanbul gümrük bölgesine dâhildi¹⁴.

İstanbul haricinde Karadeniz kıyılarını kapsayan üç gümrük bölgesi daha vardı. Sinop’tan Trabzon’a kadar uzanan *Sinop gümrük bölgesi*, Kuzeydoğu’da Çerkesistan’a kadar uzanan *Kefe gümrük bölgesi* ve Kefe’den Varna’ya kadar uzanan *Akkirman gümrük bölgesi*. Kefe gümrük bölgesi¹⁵ içerisinde yer alan başlıca limanlar, Kefe¹⁶, Azak, Kerç, Taman, Hopa, Anapa gibi limanlardı. Kefe gümrük bölgesi vergi sistemi, İstanbul gümrük bölgesinden farklıydı. Burada vergiler gerek Müslümanlardan gerekse Hıristiyanlardan *ad valorem*, yani malın değeri üzerinden 1487 de 4. 2 oranında alınmakta idi. Pençik resmi de daha fazla idi ve her köle için 256 akçe idi¹⁷.

¹¹ Önceden dellaliye vergisi 8.25 akça iken zaman içinde artış göstermiş ve 1542’de 30 akçeye çıkmıştır. Bu meblağın 20 akçesi hazine, 10 akçesi de dellal için tahsil edilirdi. Halil İncalcık, *Sources and Studies on the Ottoman Black Sea I, The Customs Register of Caffa, 1487- 1490*, Harvard 1995; s. 98, 146.

¹² Halil İncalcık, *...The Customs Register of Caffa...*, s. 144.

¹³ Yücel Öztürk, *Osmanlı Hâkimiyetinde Kefe, 1475- 1600*, Ankara 2000, s. 307.

¹⁴ Donald Quatert, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300- 1600*, I, Çev. Halil Berktaş, İstanbul 2000, s. 244.

¹⁵ Karadeniz gümrük bölgeleri içinde en iyi çalışılan ve araştırılan gümrük bölgesi Kefe’dir. Bu nedenle Kefe gümrüğü hakkında oldukça fazla bilgi sahibiyiz. Geniş bilgi için bkz. Halil İncalcık, *...The Customs Register of Caffa...*; Yücel Öztürk, *Osmanlı Hâkimiyetinde Kefe*; Halil İncalcık- Donald Quatert, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300- 1600*, I, Çev. Halil Berktaş, İstanbul 2000, 246.

¹⁶ Kefe, Bizans döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de Karadeniz ticaretinin merkezi konumunda idi. XVI. yüzyılda ortalama 16.000 kişilik bir nüfusa sahipti. Yücel Öztürk, *Osmanlı Hâkimiyetinde Kefe*, s. 232; Gelişmiş şehir hayatı olması muhtemele olan Kefe Küçük İstanbul olarak bilinirdi. Charles King, *The Black Sea, A History*, New York, 2004, s. 115.

¹⁷ Halil İncalcık- Donald Quatert, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s. 339;

Gümrük ülke sınırında başlamadığı için bir gümrük bölgesinden diğerine geçildiğinde yeniden gümrük vergisi ödenmekte idi. Bu kural yabancı tüccar için geçerliydi. Osmanlı vatandaşı olan tüccar bu kurala tabi değildi. Bu nedenle İstanbul gümrüğüne Karadeniz limanlarından gelen köleler daha önce gümrük vergisi ödememiş olmalıydılar. Çünkü Karadeniz, İstanbul'un fethinden sonra tamamen olmasa bile büyük oranda yabancı tüccara kapatılmış idi¹⁸.

Nitekim ele aldığımız gümrük defterinde bir yıl içinde İstanbul'a gelen gemi kaptanlarının hepsi Osmanlı vatandaşıdır. Bunlardan Müslümanlar çoğunlukta olup Gayrimüslimler ise azınlıktadır. İstanbul'a köle getiren gemi sayısı 137'dir. Bu gemilerin reisleri yani kaptanlarının 90(?) tanesi Müslüman diğerleri Gayrimüslimdir¹⁹.

Kefe başta olmak üzere Kefe gümrük bölgesi içinde yer alan Azak, Taman, Anapa, Kefe gibi limanlar Osmanlı öncesinde de Karadeniz köle ticaretinde önemli bir yere sahipti²⁰. Köle ticareti Osmanlı öncesi İtalyan tüccarlar tarafından organize edilmekte olup²¹, Mısır Memluk Devleti başta olmak üzere Avrupa pazarlarında Rus, Çerkes, Tatar asıllı kölelerin sayısı oldukça yekûn tutmaktaydı²². Karadeniz'in Osmanlı hâkimiyetine geçişi ile birlikte diğer ticarî metaller gibi köle ticaretinin kontrolü de Osmanlı Devleti'ne geçti. Osmanlı Devleti'nin köle talebi²³ XVI. yüzyıldan itibaren batı sınırlarında direnişin artması nedeniyle karşılanamaz hale geldiğinde, talebin karşılanması işini Karadeniz'in kuzeyinde etkin bir güç

¹⁸ Hatta birçok araştırmacı bu durumun Karadeniz'in ticari potansiyelini düşürdüğünü ve eski durumunun kalmadığını savunmaktadır. Ancak Karadeniz ve özellikle Kefe üzerinde yapılan araştırmalar böyle bir durumun olmadığını göstermektedir. Çünkü İstanbul gibi büyük bir şehrin ihtiyaçlarının karşılanması için Karadeniz steplerinin özellikle tahıl üretim potansiyeli çok önemlidir. Kuzey steplerinden gelen köleler, tahıl, hayvansal ürünler gibi birçok ihtiyaç maddesi Kefe ve diğer limanlar yoluyla karşılanıyordu. Burada dikkati çeken nokta yabancı tüccarların yerini büyük çoğunlukla Osmanlı vatandaşlarının almış olmasıdır. Halil İnalçık- Donald Quatert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s. 338; Bu tartışma için bkz. *The Customs Register of Caffa*, s. 109- 111; Aynı yazar, "The Question of the Closing of the Black Sea Under the Ottomans", *Arkhenion Pontou*, 35, Athens 1979, s. 74-110; Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, I, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1989; Yücel Öztürk, *Osmanlı Hâkimiyetinde Kefe*, s. 506- 512. Köle ticareti açısından da Kefe, İstanbul için önemli bir yere sahipti. Nitekim Kefe'de satılan kölelerin yaklaşık yüzde yetmişi İstanbul'a gönderilirdi. Alan W. Fisher, "Muscovy and Black Sea Slave Trade", *A Precarious Balance: Conflict, Trade, and Diplomacy on the Russian-Ottoman Frontier*, İstanbul 1999, s. 36.

¹⁹ Halil İnalçık 1487- 1490 tarihlerini havi yayınladığı Kefe Gümrük Defterine göre de Karadeniz'de ticaret yapan gemi kaptanlarının hemen hepsi Osmanlı vatandaşıdır. Halil İnalçık, ...*The Customs Register of Caffa*..., s. 146.

²⁰ Karadeniz köle ticareti ortaçağda İtalyan tüccarlar tarafından organize edilmiştir. Daniel L. Davies, *Warefare, State and society on the Black Sea Steppe 1500-1700*, New York 2007, s. 24. Ayrıntılı bilgi için bkz. Neal Ascherson, *Black Sea*, New York, 1996, s. 87-98. Charles King, *The Black Sea, A History*, s. 116- 119.

²¹ İtalyan şehir devletlerinin bu ticaretteki önemi için bkz. Iris Origo, "The Domestic Enemy: The Eastern Slaves in Tuscany in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", *Speculum*, XXX/3, (July 1955), s. 321- 366.

²² J. H. Johnston, "The Mohammedan Slave Trade", *The Journal of Negro History*, XII/4, (October 1928), s. 481; Roma ve Bizans dönemlerinde gemilerde ve maden ocaklarında çalıştırılmak üzere Karadeniz'in kuzeyinden köleler gelmekteydi. Alan Fisher, "Muscovy and Black Sea Slave Trade", s. 28; Köleler İstanbul üzerinden Orta Doğu ve Avrupa'ya sevk ediliyordu. W. Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. Enver Ziya Karal, Ankara 1975, s. 79.

²³ Osmanlı Devleti'nde köleler, askeri, ekonomik alanlarda istihdam edilmekteydi. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, Ankara 1943, s. 1- 141; Halil Sahillioğlu, Onbeşinci Yüzyıl Sonunda Bursa'da Dokumacı Köleler", *Atatürk Konferansları 1975- 1976 VIII*, Ankara 1983, s. 217-219; Suraiyya Faroqi, "Köle Pazarından Arafat'a: 15. Yüzyıl Sonunda Bursalı Kadınların Yaşam Öyküleri", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay, İstanbul 2003, s. 219- 236; Özellikle kadın köleler padişahın sarayında ve yüksek mevkideki görevlilerin konaklarında istihdam edilirdi. Çağatay Uluçay, *Harem*, Ankara 1971; Ehud R. Toledano, *Slavery and Abolition in the Ottoman Middle East*, Washington 1998, s. 20- 53.

olan Kırım Hanlığı üstlendi²⁴. Böylece Karadeniz köle ticareti Kırım atlılarının kuzey ülkelerine yaptıkları akınlar sayesinde uzun süre varlığını devam ettirdi²⁵.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'ne bağlı olan ve Karadeniz köle ticaretini yapan Kırım Hanlığı'nın başında (ise) II. Gazi Giray Han bulunmaktadır. Gazi Giray Han²⁶, 1577 yılında Devlet Giray'ın ölümü üzerine hanlığa tayin edilmiştir. Gazi Giray'ın hanlığı döneminde Kırım Hanlığı için iki önemli olay gerçekleşmiştir. Birincisi Kırım hanlarının artık Volga ve Kuzey steplerinde Altın Orda mirası üzerindeki taleplerinden vazgeçmesidir²⁷.

İkincisi ise Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti'nin dış politikaları ile eskisine oranla daha fazla bütünleşmesidir. Kırım atlıları Avusturya ve İran ile yapılan savaşlarda ve Celali ayaklanmalarında Osmanlı Devleti'ne hizmet etmişlerdir²⁸.

Gazi Giray iki dönem hanlık yapmıştır. 1606 yılı hanlığının ikinci dönemine tekabül etmektedir. Gazi Giray döneminde Alan W. Fisher'in verdiği büyük akın yıllarını dikkate aldığımızda Rusya ve Polonya'ya büyük bir akın düzenlenmemiştir. Hatta Fisher'in verdiği bilgilerden artık XVII. yüzyılda XVI. yüzyıla göre daha az köle elde edildiği sonucuna ulaşmak mümkündür²⁹. XVII yüzyılın en çok köle elde edilen akını 1621 yılında Osmanlı Devleti ile Polonya arasında yapılan savaş olmalıdır. Nitekim Osmanlı kaynakları, savaşın bitişine neden olarak Kırım atlılarının Polonya içlerine kadar düzenledikleri akını göstermektedirler³⁰. Bu savaş sırasında Kırım Hanı Canıbek Giray, savaşa katılmış ve Nureddin Sultan, 100 bin esirle geri dönmüştür. İsmail Hakkı Uzunçarşılı esir fiyatlarının bu nedenle oldukça ucuzladığını ifade etmektedir³¹. Polonya üzerine yapılan akınların yanı sıra Rusya'ya karşı akınlar da devam etmiştir. 1607 ilâ 1617 yılları arasında 100.000 köle ele geçirilmiş olup sonraki yıllarda akınların boyutu bu kadar büyük olmamakla birlikte varlığını önemli ölçüde hissettirmiştir. Halil İncalcık'ın Rus kaynaklarına dayanarak verdiği bilgilere 1607-1645 arası Kırım akınlarında elde edilen Rus köle sayısı tahmini olarak şu kadardır³².

²⁴ Halil İncalcık- Donald Quatert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s. 342.

²⁵ Kırım Hanları XVII. yüzyılın sonuna kadar Çerkes Beylerinden her yıl belli miktarda vergi karşılığı köle talep ederlerdi. Tabii ki, bu kölelerin sevkiyat yeri İstanbul'du. Çerkes Beyleri bu uygulamaya karşı çıkmışlar ve gelişen olaylar karşısında Kırım Han'ı Kaplan Giray, Çerkesler üzerine sefer düzenlemiştir. Nihat Engin, "Osmanlılar'da Kölelik", *TDVİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 247.

²⁶ Gazi Giray hakkında geniş bilgi için bkz. Carl Max Kortopeter, *Ottoman Imperialism During the Reformation: Europe and The Caucasus*, London 1972; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, Ankara 1995, s. 5-8; Alan W. Fisher, *The Crimean Tatars*, San Fransisko 1978, s. 45- 46.

²⁷ Alan W. Fisher, *The Crimean Tatars*, s. 45.

²⁸ Alan W. Fisher, *The Crimean Tatars*, s. 45; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 5-7.

²⁹ 1598 yılında Rusya'ya karşı Gazi Giray Han'ın komutasında büyük bir akın düzenlenmiştir. Daniel L. Davies, *Warefare, State and Society on the Black Sea Steppe 1500-1700*, s. 17.

³⁰ Topçular Katibi Abdulkadir (Kadri) Efendi, *Topçular Katibi Abdulkadir (Kadri) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, Yay. Haz. Ziya Yılmazer, Ankara 2003, s. 743

³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 131.

³² Halil İncalcık, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Köle Emeği", *Doğu Batı Makaleler II*, Ankara 2008, s. 147.

<u>Yıl</u>	<u>Köle</u>
1607-1617	100.000
1632	2.660
1633	5.700
1637	2.280
1643- 1645	10.000
1645	<u>6.200</u>
1607- 1645	126.840

Ayrıca 1659'da Ruslardan Konotop önünde 30.000, yine 1660'da 50.000 köle alınmıştır. 1736'da Feth Giray Han, Ukrayna'dan 30.000 köle getirmiştir³³.

Bu rakamlar Karadeniz köle ticaretinin büyüklüğünü göstermektedir. Nitekim Osmanlı topraklarında Rus kölelerin sayısındaki artış belirgin bir hale gelmiştir. Orta ölçekli bir şehir olan Balıkesir'de bile XVII. yüzyılda var olan kölelerin çoğunluğu Rus kökenlidir ve birçoğu din değiştirerek İslam dinini kabul etmişlerdir. Hıristiyanlıkta kalanların sayısı oldukça azdır. Bunun yanında Hırvat, Eflak, Macar ve Bosnalı köleler de vardır³⁴. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi artık Osmanlı Devleti, batıya yaptığı savaşlarda eskisi gibi köle elde edemez hale gelmiş, böylece azalan bu kaynağın yerini Karadeniz'in kuzeyi almıştır. Rusya, Polonya ve Kafkasya başlıca köle elde edilen bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır³⁵. Ayrıca savaş hali olmasa bile bir antlaşma yapılmamış olması o ülkelerin veya bölgelerin dar-ül harp olarak tanımlanması anlamına geliyordu ki, bu durum o ülke ve bölgelere akın yapılabileceğini gösteriyordu. Zaten Kırım Hanları, bu dayanaktan istifade ederek akın yapıyorlardı³⁶.

İncelediğim Defter, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde "*İstanbul İskelesi Peñçik-i Üsera Mukataası; Rüşum-u Peñçik Mahsulâtını gösterir defter*" adıyla D: BŞM katalogu 128 numarada kayıtlıdır ve 1607 yılının hemen öncesine tekabül etmektedir. Kırım Han'ı Gazi Giray Han'dır. Defter toplam 11 sayfa olup uzun ve dardır, uzunluğu 42 cm. eni 15 cm. dir. Defterin birinci sayfası boştur. Gümrük kayıtları ikinci sayfadan itibaren işlenmeye başlanmıştır. Toplam 10 sayfa kayıt vardır. İki bölümden oluşan defterin birinci bölümü Hicri 17 Recep 1015 (18 Kasım 1606) tarihinde başlamakta ve 6 Şaban 1016 (26 Kasım 1607) tarihinde bitmektedir. (Miladi olarak ise 18 Kasım 1606 tarihinde başlayıp, 26 Kasım 1607 tarihinde bitmektedir.) İkinci kısım ise Hicri 25 Recep 1015 (26 Kasım 1606) tarihine başlamakta ve Hicri 5 Şaban 1016 (25 Kasım 1607) tarihinde bitmektedir. Başlangıç tarihleri itibarıyla birinci kısım ile ikinci kısım arasında 8 günlük fark vardır.

Bütün gümrüklerde olduğu gibi İstanbul gümrüğü de iltizam usulü ile işletilmektedir³⁷. İstanbul Gümrüğü, bir bütün olarak iltizama verilmemiş olmalıdır. Çünkü *Peñçik vergisi iltizamı* gümrüğün geneli içerisinde değerlendirilmemiş ve iltizamı alan kişi olan *mültezim*

³³ Nihat Engin, *Osmanlı Devletinde Kölelik*, İstanbul 1998, s. 109.

³⁴ Zübeyde Güneş-Yağcı, "Osmanlı Devleti'nde Köle Azadı Yöntemi Olan Mükâtebe: Balıkesir Örneği", *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balıkesir*, İstanbul 2007, s. 118- 119.

³⁵ Afrika'da Karadeniz'in kuzeyi gibi idi. Çoğu bölgeler dar-ül harp bölgesi olarak görülüyordu ki, zenci köleler buralardan getiriliyordu. Çad Gölü'nü çevreleyen bölgeler (Vaday, Bornu, Bagirmi) en önemli köle kaynağı idi.

Ehud R Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti, 1840-1890*, s. 17.

³⁶ Hasan Kanbolat-Erol Taymaz, "Kafkas- Osmanlı İlişkileri ve Köle Ticareti", *Tarih ve Toplum*, XIV/79, İstanbul 1990, s. 38.

³⁷ Halil İncalcık- Donald Quatert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s. 252.

ayrıca kaydedilmiştir. *Pençik resmi iltizamı* iki ortağa aittir. Ortaklardan birisi Müslüman ve diğeri Yahudi'dir³⁸.

Defterin ele aldığı bir yıllık süreç içerisinde her gün gümrüğe köle girişi yapılmamıştır. Bazı aylarda daha fazla köle gelirken bazı aylarda sadece birkaç tane köle gelmiştir. Haziran 1607, 656 köle ile en fazla köle gelen ay olarak karşımıza çıkmaktadır. Genele baktığımızda derya mevsimi olarak tanımlanan gemilerin daha rahat ulaşımının sağlandığı aylar olan yaz aylarında köle girişi fazla olmuştur. En az köle girişi olarak görünen ay 62 köle ile Ağustos ayıdır. Bundan sonra Ocak ve Ekim ayları gelmektedir. 48 köle ile 1606 yılı Kasım ayı değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Çünkü 25'inden itibaren kayıt yapılmaya başlandığından dolayı Kasım ayı için gerçek bir rakam vermek güçtür. Gümrük defterine Kasım. Şubat 1607'de yani Hicri Şevval 1606'da ise hiç köle girişi olmamıştır.

Akınların zamanı için kesin bir şey söylemek zor olmakla birlikte gümrük defterinin verilerine göre yaz ayları özellikle Mayıs, Haziran Temmuz aylarını akın yapılan aylar olarak ihtimal dâhilinde değerlendirmek gerekmektedir. Bununla birlikte kışın bile akın yapılabilmektedir. O zaman buz tutan nehirlerden geçmek daha kolaydır. Fakat nehir buz tutmamişsa Kırımlılar, nehirleri yaz aylarında olduğu gibi atlarıyla yüzerek geçmekteydiler³⁹.

Bunlardan başka bu defter sayesinde Karadeniz'e gelen kölelerin çeşitlerini öğrenmemiz mümkündür. Çünkü her iki kısımda da esir sayısı ile birlikte her bir kölenin çeşidi ve karşılığında ne kadar *pençik resmi* alındığı yazılmıştır. Bu anlamda birinci kısım bize ikinci kısımdan daha ayrıntılı bilgi vermektedir. Burada pençik kanununda yazılan bütün köle çeşitlerini görebilmekteyiz. *Şirhore, marya, gulam, gulamçe*, gibi. İkinci kısım'da ise üç ayrı kategoride köleler tasnif edilmiş vergisi buna göre düzenlenmiştir. Büyük köleler için esirha-i kebir, çocuk yaşta köleler için ise şirhore ve küçük kelimeleri kullanılmıştır. Aynı defterde iki farklı uygulamanın neden yapıldığı tespit edilememiştir.

Gümrük Defterinde *pençik kanunnamesinde* yer almayan faklı köle sınıflandırması da vardır. Küçük olarak geçen köle çeşidi bunlardan birisidir. Küçük, Kanunnamede 3 ila 8 yaş arasındaki köleleri ifade eden Beççe karşılığı olarak kullanılmış olabilir. Çünkü kanunnamede Beççe için belirtilen vergi oranı ile defterde küçük için kaydedilen vergi oranı arasında çok büyük fark yoktur. Beççe için 100 akçe belirtilirken İstanbul gümrüğünde ortalama en düşük 75 akçe en yüksek ise 175 akçe pençik vergisi alınmıştır.

Kanunname ile gümrükteki uygulamalar arasındaki bir diğer fark şirhordan alınan vergidir. Kanunname'de en düşük vergi oranı olan 10 akçe ile 30 akçe arasındaki değer gümrükte 330 akçeye kadar çıkmaktadır. En düşük vergi miktarı 185 akçedir. Bu durum bebeklerin anneleri ile birlikte gümrüğe geldiğini düşündürmektedir. Böylece alınan vergi yükselmiştir. Zaten genellikle bebekler anneleriyle birlikte satılmaktadır.

Gümrük defterinde *Balaban* adıyla bir köle çeşidi kaydedilmiştir. Muhtemelen Kanunnamede yer alan sakallının karşılığı olmalıdır. Çünkü Balaban halk dilinde büyük

³⁸ BOA, D. BŞM Nr. 128.

³⁹ L. J. D. Collins, "The Military Organization and Tactics of the Crimean Tatars, 16th- 17th Centuries", *War, Tecnology and Society in the Middle East*, Editors: V. J. Parry and M. E. Yapp, London 1975, s. 267.

demektir⁴⁰. Balabandan 170 ila 245 akçe arasında vergi tahsil edilmiştir. Defterin ikinci kısmında yer alan esirha-i kebir yani büyük kölenin karşılığı olarak da yazılmış olması muhtemeldir. Esirha-i kebirden çoğunlukla 250 akçe vergi alınmıştır. 240 akçe vergi alındığı da olmuştur. Defterin ikinci kısmında vergilendirmede görülen standardizasyon birinci kısmında yoktur. Bunun nedenini tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Karadeniz'in hemen hemen her limanından İstanbul'a köle gelmiştir. En fazla gemi Kefe'den gelmiş olmasına rağmen en fazla köle Kırım'ın Gözleve limanından gelmiştir. Kefe'den 39 gemi gelmiş⁴¹. Gözleve'den ise 32 gemi gelmiştir. En az köle gelen liman ise 1 gemi ile Karaharman limanıdır. Köstence'den 2, Balçık'tan 3, Azak'tan ve Kili'den 5, Balıklava'dan 6 gemi gelmiştir. Diğer Karadeniz limanlarından olan Trabzon'dan 16, Varna'dan 15, Akkırman'dan ise 8 gemi İstanbul limanına köle getirmiştir. Bu limanlardan gelen özellikle Kefe ve Gözleve'den gelen kölelerin Rus, Kazak ve Polonyalı olması ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Trabzon limanından gelenlerin ise Gürcü olması ihtimal dâhilindedir. Burada dikkat değer kayıt, Karadeniz'de liman olarak yer almamasına rağmen Abaza'dan gelen kölelerdir. Abaza'dan İstanbul'a 6 defa köle getirilmiştir. Bunlardan birincisi Nisan 1607 tarihidir. Ancak en çok köle 1607 yılı Kasım ayına aittir. Abaza'dan gelen gemilerin köle sayısı oldukça fazladır. Bir gemide en az 59 köle en fazla 113 köle getirilmiştir ve defterin ikinci kısmına kaydedilmiştir. 16 küçük, 4 şirhore haricinde gelen kölelerin hepsi büyük yani yetişkin kölelerdir. Çerkes kızların Osmanlı Devleti'nde gördüğü ilgiyi göz önünde bulundurduğumuzda Abaza'dan getirilen kölelerin çoğunluğu Çerkes ve kız olmalıdır diye tahmin edilmektedir.

Ele aldığımız defterin birinci kısmı ile ikinci kısmı arasında bazı farklıklar vardır. Birinci kısımda kölelerin girişi geldiği ay-gün itibariyle kaydedilmesine rağmen gemi kaptanları yazılmamıştır. İkinci kısımda köle getiren gemiler aynen birinci kısımda olduğu gibi gün ay olarak ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Hatta bazı günlerde bir kaç gemi geldiği olmuştur. Böyle bir durumu defterin birinci kısmı için söylemek mümkün değildir. Bazı gemilerdeki köle sayısının 100 ve 100 yakın olmasından bu gemilerin başka mallar değil sadece köle taşıdıkları sonucuna varmak gerekmektedir. Ancak birinci kısımda köle getiren gemilerde hayvan sevkiyatı da yapılmıştır⁴². Gemilerde başka mal varsa da kaydedilmemiştir.

Defterin sonunda İstanbul gümrük bölgesi içerisinde yer alan limanlara getirilen kölelerin sayısı da verilmiştir. Tablo 5'te görüleceği gibi bu limanlardan Amasra, İnebolu, Ereğli, İstanbul gümrük bölgesi içindedir. Samsun ve Sinop, ise Sinop gümrük bölgesine dâhildir. İstanbul limanı dışında en çok köle İnebolu iskelesine köle tüccarları tarafından getirilmiştir. Trabzon Sinop gümrük bölgesi içinde yer almasına rağmen deftere göre köle ithal eden değil ihraç eden bir limandır.

⁴⁰ Balaban halk dilinde büyük demektir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 150.

⁴¹ Alan W. Fisher, 1610-1620 yılları arasında Kefe'den İstanbul'a her 3 ya da 4 gemi köle getirildiğini yazmaktadır. Alan W. Fisher, "Muscovy and Black Sea Slave Trade", s. 36; Ancak incelediğim deftere göre bir yıl içinde Kefe'den İstanbul'a toplam 39 gemi ile 1012 köle getirilmiştir.

⁴² Gümrük defterine göre İstanbul'a 3448 adet hayvan getirilmiştir. Bunlardan 68 tanesi camız yani mandadır ve 10 akçeden toplam 680 akça vergi alınmıştır. Geri kalanı koyun, keçi gibi küçükbaş ya da sığır olmalı. Bunların toplamı 3380 adettir. 1692 akçede vergi alınmıştır. Bu vergiler defterin sonunda verilen genel toplama dahil edilmiştir.

Sonuç olarak Gümrük defterinin bize verdiği bilgilerden Osmanlı topraklarına getirilen kölelerin etnik kökenine dair bilgilere çok fazla ulaşmak mümkün değildir. Sadece Kazak ve siyah kölelerin etnik kökenini tespit edebiliriz. Diğerleri için yalnızca tahmin yapabiliriz. Fakat biz biliyoruz ki Karadeniz limanlarından İstanbul Gümrüğü'ne getirilen köleler Rus, Polonyalı, Kazak ya da Çerkes'dir.

Defterin verdiği bilgilerden verilen dönem içerisinde köle sayısının boyutunun çok yüksek olmadığı sonucuna ulaşabiliriz. Gerçi Kefe ve diğer Karadeniz limanlarında satılan kölelerin sayısı bu defterin dışındadır. Çünkü oralarda pençik vergisi ödendiğinden bir daha ödemeyecekleri için İstanbul gümrük kayıtlarına girmemişlerdir.

Ben burada Alan Fisher'in görüşüne katılarak, en azından XVII. yüzyılda XVI. yüzyıla göre ithal edilen köle sayısında düşüş olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu yüzyılda Ruslar artık Kırım akınlarına karşı tedbirler almaya çalışmışlardır⁴³. Buna rağmen seyyah Jean du Mont 1691'de Osmanlı Devleti'ne yıllık 50.000 köle girdiğini kaydetmiştir⁴⁴. Rus yazar İvan Golovin ise Çerkesya'dan her yıl 1.000 kölenin Türkiye'ye girdiğini yazmaktadır⁴⁵. Çünkü Osmanlı Devleti'nde köle ticareti karlı bir iş olmasına rağmen bir çok köle devamlı surette azat edilerek topluma karışmaktadır. Bu nedenle Osmanlı toplumu her zaman köle ithal eden bir toplumdur ve köle girişi XX. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir.

Ancak XVIII. yüzyıldan itibaren Rusya'nın güçlenmeye başlaması ile birlikte Kırım Hanlığı'nın köle akınları sona ermiştir. En son akın 1769 yılında yapılmıştır. Bu kaynağın da işlevsiz kalması üzerine Kafkasya, Afrika ile birlikte en önemli köle kaynağı haline gelmiştir. 1857 fermanı ile zenci köle ticaretinin yasaklanmasına rağmen Çerkes köle ticaretinin yasaklanması⁴⁶ XX. yüzyılın başlarını bulmuştur. Bu itibarla Karadeniz köle ticareti Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etmiştir.

Tablo 1. 1520-1581 Yılları Arasında Kefe Gümrük Kayıtlarına Göre İthal Edilen Tahmini Köle Sayısı

Tarih	1520	1542	1554	1577-1578	1578-1579	1579-1580	1580-1581	Toplam
	3 yıl	3 yıl	3 yıl					
Pençik Resmi	650.000	788.950	3.150.000	2.062.722	4.463.196	2.982.422	537.741	13.985681.
Tahmini Köle Sayısı	2.549 (255)	3093	12.352	8.089	17.502	11.695	2.108	57.388

⁴³ Akınlara karşı Rusların direnişi ve aldıkları tedbirler için bkz. Daniel L. Davies, *Warefare, State and Society on the Black Sea Stepe*.

⁴⁴ Gülgün Üçel Baybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünde Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, s. 328.

⁴⁵ İvan Golovin, *Caucasus*, London 1854, s. 22.

⁴⁶ Çerkes Köle ticareti 27 Ekim 1909 tarihinde Meclis-i Vükela' Çerkes köle ticaretini görüştü ve sonunda Çerkes ve sair köle ve cariyelerin de üseray-ı Zenciye gibi menn-i bey ü şirası adlı kanunla zenci köle ticareti gibi Çerkes köle ticaretinin de yasaklanmasına karar verildi. Fiilen iyice azalmış olan Osmanlı köle ticareti tamamen kaldırılmış oldu. Y. Hakan Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu*, s. 189-190.

Tablo 2: 1606- 1607 Tarihli Gümrük Defterine Göre İstanbul Gümrüğüne Getirilen Kölelerin Sayısı.

Tarih (yıl)	Ay	Köle Sayısı
1606	Recep	7
1015 (1606)	Şaban (Aralık)	29
1015 (1606/1607)	Ramazan (Aralık/Ocak)	20
1015 (1607)	Şevval (Ocak/Şubat)	15
1015 (1607)	Zilkade (Şubat/Mart)	17
1015 (1607)	Zilhicce (Mart/Nisan)	26
1016 (1607)	Muharrem (Nisan/Mayıs)	33
1016 (1607)	Safer (Mayıs/Haziran)	44
1016 (1607)	Rebiül evvel (Haziran/ Temmuz)	37
1016 (1607)	Rebiül ahir (Temmuz/Ağustos)	26
1016 (1607)	Cemaziyel evvel (Ağustos/Eylül)	37
1016 (1607)	Cemaziyel ahir (Eylül/Ekim)	27
1016(1607)	Recep (Ekim/Kasım)	27
1016 (1607)	Şaban (Kasım/Aralık)	6
Toplam		351

Tablo 3. 1606- 1607 Gümrük Defterine Göre İstanbul Gümrüğüne ve diğer Karadeniz Limanlarına Getirilen Kölelerin Sayısı

Liman Adı	Köle Sayısı
İstanbul	3.137+351=3488)
Amasra	40
Akşehir	16
İnebolu	54
Sinop	52
Samsun	19
Ereğli	8
Toplam	3677

Tablo 4: İstanbul Gümrüğüne Getirilen Kölelerin Çeşitleri

Kölelerin çeşitleri	Köle Sayısı
Kebir	2947
Gulam	53
Gulamçe	39
Duhter	37
Duhterek	38
Balaban	32
Kazak	56
Marya	50
Şirhore	20+58 (78)
Küçük	26 +132 (158)
Toplam	3.488

Tablo 5: Karadeniz Limanlarından İstanbul'a Getirilen Kölelerin Sayısı

Limanlar	Köle Sayısı
Kefe	1012
Gözleve	1037
Kili	22
Trabzon	76
Abhazya	537
Balıklava	178
Balçık	5
Azak	85
Köstence	9
Varna	92
Karaharman	17
Akkerman	67
Toplam	3137+351=3488

Tablo 6: İstanbul Gümrüğünde 1606- 1607 Tarihinde Kölelerden Alınan Vergiler

Köle çeşitleri	En düşük vergi	En yüksek vergi
Şirhor	185	330
Küçük	75	175
Marya	140	240
Esirha-i kebir	240	250
Duhter	130	240
Duhterek	125	250
Balaban	170	245
Gulamçe	120	210
Gulam	130	250
Kazak	160	250
Siyah Marya	32	
Siyah Gulam	32	

KAYNAKLARBOA, *D. BŞM* Nr. 128AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri II. Bayezid Devri Kanunnameleri*, İstanbul 1990.ASCHERSON, Neal, *Black Sea*, New York, 1996, s. 87-98.

AYBET, Gülgün Üçel, *Avrupalı Seyyahların Gözünde Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530- 1699)*.

BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, I*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1989.

COLLINS, L. J. D., “The Military Organization and Tactics of the Crimean Tatars, 16th- 17th Centuries”, *War, Tecnology and Society in the Middle East*, Editör: V, J. Parry and M. E. Yapp, London 1975, s. 257-276.

DAVIES, Daniel L., *Warefare, State and society on the Black Sea Steppe 1500-1700*, New York 2007.

ENGİN, Nihat Engin, *Osmanlı Devletinde Kölelik*, İstanbul 1998.

ENGİN, Nihat, “Osmanlılar’da Kölelik”, *TDVİA*, XXVI, Ankara 2002. s. 246-248.

ERDEM, Y. Hakan, *Osmanlı’da Köleliğin Sonu*, İstanbul 2004.

FAROQHI, Suraiyya, “ Köle Pazarından Arafat’a: 15. Yüzyıl Sonunda Bursalı Kadınların Yaşam Öyküleri”, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, Özgür TÜresay, İstanbul 2003, s. 219- 236

FİŞHER, Alan W., *The Crimean Tatars*, San Fransisko 1978.

FİŞHER, Alan W., “Muscovy and Black Sea Slave Trade”, *A Precarious Balance: Conflict, Trade, and Diplomacy on the Russian- Ottoman Frontier*, İstanbul 1999, s. 27-46.

GOLOVIN, İvan, *Caucasus*, London 1854.

HEYD, W., *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. Enver Ziya Karal, Ankara 1975.

İNALCIK, Halil- QUATERT, Donald, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300- 1600*, I, Çev. Halil Berktaş, İstanbul 2000.

İNALCIK, Halil, “The Question of the Closing of the Black Sea under the Ottomans “, *Arkhenion Pontou*, 35, Athens 1979, s. 74-110.

İNALCIK, Halil, *Sources and Studies on the Otoman Black Sea I, The Customs Register of Caffa, 1487- 1490*, Harward, 1995

İNALCIK, Halil, “ Köle Emegi”, *Doğu-Batı, Makaleler II*, Ankara 2008, s. 123- 153.

JONHSTON, J. H., “The Mohammedan Slave Trade”, *The Journal of Negro History*, XII/4, (October 1928), s. 478- 491.

KANBOLAT, Hasan-TAYMAZ, Erol, “ Kafkas- Osmanlı İlişkileri ve Köle Ticareti”, *Tarih ve Toplum*, XIV/79, İstanbul 1990, s. 35- 44.

KING, Charles, *The Black Sea, A History*, New York, 2004

KORTOPETER, Carl Max, *Ottoman Imperialism During the Reformation: Europe and The Caucasus*, London 1972.

ORIGO, Iris, “ The Domestic Enemy: The Eastern Slaves in Tuscany in the Fourteenth and Fifteenth Centuries”, *Speculum*, XXX/3, (July 1955), s. 321- 366.

ÖZTÜRK, Yücel, *Osmanlı H kimiyyetinde Keefe, 1475- 1600*, Ankara 2000.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri S zl g *, II, İstanbul 1993.

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Onbeşinci Yüzyıl Sonunda Bursa’da Dokumacı Köleler”, *Atatürk Konferansları 1975- 1976 VIII*, Ankara 1983. s. 217- 229.

SERTOĞLU, Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih L gati*, İstanbul 1986.

TOLEDANO, Ehud R., *Osmanlı Köle Ticareti, 1840- 1890*, İstanbul 1994.

TOLEDANO, Ehud R., *Slavery and Abolition in the Ottoman Middle East*, Washington 1998.

Topçular Katibi Abdulkadir (Kadri) Efendi, *Topçular Katibi Abdulkadir (Kadri) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, Yay. Haz. Ziya Yılmaz, Ankara 2003

ULUÇAY, Çağatay, *Harem*, Ankara 1971.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, Ankara 1995.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Kapıkulu Ocakları*, Ankara 1943.

YAĞCI, Zübeyde Güneş, “Osmanlı Devleti’nde Köle Azadı Yöntemi Olan Mükâtebe: Balıkesir  rneđi”, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Balıkesir*, İstanbul 2007, s. 123- 153.

YAĞCI, Zübeyde Güneş, “ Osmanlı’da Yasal Olmayan Kölelik ve Köleleştirme Yöntemleri”, *XVI. Türk Tarih Kongresi (20- 24 Eylül 2010- Ankara)* yayınlanmamış sunulan bildiri.